

А. А. Ємець

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики викладання філологічних дисциплін
у дошкільній, початковій і спеціальній освіті
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

О. М. Коваленко

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та методики викладання філологічних дисциплін
у дошкільній, початковій і спеціальній освіті
Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Стаття присвячена актуальним питанням підготовки педагогічних кадрів, розв'язанню проблем щодо подолання дисбалансу між потребами українського суспільства у висококваліфікованих фахівцях і готовністю педагогів до втілення освітніх реформ в Україні. Одним із пріоритетних напрямів у реалізації державних завдань є забезпечення професійної компетентності вчителя через упровадження ідей дуальної освіти. Однак на сьогодні цей перспективний напрям у підготовці вчителів початкової школи недостатньо реалізується як на теоретичному, так і практичному рівнях. У формуванні майбутнього вчителя початкової школи недооціненою є регулярна системна практична взаємодія студента з учнями, яка може допомогти йому на першому курсі впевнитися в правильності вибору фаху, на наступних – усвідомлено розвивати ключові професійні компетентності.

У статті подано результати апробації експериментального проекту «Школа професійного зростання (День у школі)» на факультеті початкового навчання Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Метою проекту передбачалося формування професійних компетентностей у студентів у мовно-літературній галузі. Реалізація експерименту довела можливість і ефективність упровадження ідей дуальної освіти шляхом залучення здобувачів вищої освіти до професійно орієнтованої взаємодії з учнями початкової школи засобами дитячої книжки.

Серед суттєвих результатів експерименту можна відзначити значне підвищення рівня читачької культури студентів, набуття ними позитивного досвіду спілкування з дитячою літературою, формування практичних умінь методично грамотно розробляти й проводити уроки літературного читання, здійснювати керівництво самостійним читанням молодших школярів. Це дає підстави стверджувати, що дуальна освіта створює сприятливі умови для підвищення рівня професійної компетентності здобувачів вищої педагогічної освіти.

Ключові слова: учитель початкової школи, підготовка студентів педагогічних ЗВО, дуальна освіта, експериментальний проект.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство постійно висуває нові вимоги до професійної підготовки педагогів. Одночасно стейкхолдери [1] все частіше вказують на те, що рівень готовності багатьох випускників закладів вищої освіти до самостійної професійної діяльності на перших робочих місцях, що відповідають здобутій освіті, недостатній. За результатами дослідження оцінки забезпечення підготовки педагогічних працівників в Україні «Training assessment project» (2021), молодим педагогам «бракує відповідної компетенції, а саме методичних навичок та практичного досвіду, іноді вони мають слабкі навички спілкування та комунікації (в т.ч. з батьками), відсутність розуміння професійної етики та зрідка невпевненість у собі» [2]. Причину вбачають у тому, що під час навчання у вищому педагогічному закладі «часто практичні заняття носять досить формальний

характер, а відтак не сприяють набуттю необхідних навичок для подальшої самостійної вчительської діяльності» [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем підготовки студентів педагогічних спеціальностей були і залишаються актуальними для наукової спільноти. Особливої значущості вони набувають у наш час внаслідок недооцінки вагомості вчительської професії в українському суспільстві.

Одним із важливих питань професійної підготовки є готовність до оволодіння фахом. На думку О. Ажиппи, недостатня «підготовленість багатьох випускників середньої школи до вузівських форм і методів навчання призводить не тільки до їх неуспішності. Невміння студентів самостійно перебудовувати способи навчально-пізнавальної діяльності відповідно до нових умов навчання

викликає в них відчуття розгубленості, незадоволеності та спричиняє негативне ставлення до навчання в цілому» [3, с. 10]. У дослідженнях, проведених Л. Кондрашовою в кінці ХХ століття, було виявлено, що тільки половина другокурсників та третина третьокурсників і четвертокурсників вважали себе психологічно підготовленими до роботи в школі [4, с. 44]. Подібною ситуація залишається і сьогодні, більше того, вона погіршується в умовах складних викликів, пов'язаних із пандемією Covid-19 та війною, розпочатою РФ.

На думку К. Котун, головна причина зменшення готовності до оволодіння професією «постає у відсутності в студентів педвузу належного досвіду самостійної роботи, адже до третього четвертого курсу, згідно з програмою навчання і виховання у педвузі, практична діяльність студента обмежується споглядальною формою («пасивна практика»)» [5]. Ця думка перегукується із напрямками, закладеними в глобальній програмі Світового банку в галузі освіти «Системний підхід до покращення освітніх результатів» (SABER), де одним із п'яти фундаментальних принципів для формування ефективних освітянських кадрів визначається забезпечення «включення ґрунтового практичного компоненту в програми підготовки освітян, щоб учителі були добре підготовленими до переходу на роботу та ефективно працювали в класі. Об'ємний практичний компонент навчання, особливо на базі школи, слід ширше і глибше використовувати у відповідних університетських програмах» [6].

Студенти університетів, які брали участь в проєкті дослідження оцінки забезпечення підготовки педагогічних працівників в Україні «Training assessment project» (2021), зазначають, що в начальному закладі занадто багато уваги приділяється теорії [2]. На думку більшості директорів шкіл-учасників цього ж опитування, «одним із варіантів покращення загальної ситуації міг би стати більш прискіпливий контроль закладами вищої освіти щодо проходження практики» [2].

Традиційно практична складова професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя в системі вищої освіти забезпечується доцільно організованою педагогічною практикою, значення та роль якої висвітлено в дослідженнях М. Євтуха [7], В. Сластьоніна [8], Г. Шульдик [9], І. Пальшкової [10], Л. Хомич [11] та ін. До того ж практика є одним із важливих показників рівня готовності студента до професійної діяльності (Л. Надкернична [12], Ю. Іванова [13], Н. Грицай [14]), а на початку навчання стає критерієм, що свідчить про актуальність для здобувача обраного напрямку професійної діяльності. Однак сьогодні в умовах зниження загального освітнього рівня абітурієнтів, втрати престижності професії педагога, низької мотивації навчання студентів

традиційні форми педпрактики втрачають свою беззаперечну значущість у формуванні професійної компетентності випускників педагогічних закладів вищої освіти. Про це свідчать результати опитування як випускників педагогічних ЗВО, які на робочому місці відчують наявність прогалин у власній професійній підготовці, так і керівників закладів освіти, роботодавців, які незадоволені рівнем сформованості практичних навичок у молодих фахівців.

Дослідники серед недоліків організації педагогічної практики у вищих навчальних закладах відзначають «обмеження в навчальних планах часу, відведеного на практику, невідповідний контроль за проходженням практики, який часто доручають недостатньо підготовленим викладачам; перекладання значної частини завдань педагогічної практики на вчителів загальноосвітніх шкіл за мінімальної участі викладачів ЗВО; зосередження основної уваги на організаційному аспекті, а не на змісті; неналежний методичний рівень проведення аналізу уроків..., під час якого акцентують на несуттєвих помилках, а не на істотних методичних недоліках; формальний характер проведення підсумкових конференцій; недостатня увага до вироблення індивідуального методичного стилю студента, формування його методичної компетентності» [14, с. 29].

Підготовка вчителя початкових класів у педагогічному ЗВО відповідно до чинних навчальних планів передбачає проведення короткотривалої пасивної педагогічної практики на 1 і 2 курсах і тривалої активної практики на 3 і 4 курсах. На нашу думку, у формуванні вчителя недооціненою є регулярна системна практична робота студента в школі, яка може допомогти на першому курсі впевнитися в правильності вибору фаху, його привабливості, на другому-четвертому – усвідомлено розвивати ключові професійні компетентності. У зв'язку з цим перспективним видається впровадження в систему формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів дуальної освіти, яка може природно поєднуватися з традиційними формами педагогічної практики.

Метою цієї статті є розкриття можливостей упровадження принципів дуальної освіти в систему професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Проблема дуальної освіти як практико-орієнтованої перебуває в центрі уваги сучасних вітчизняних науковців (І. Бойчевська [15], Б. Мокін, О. Косарук [16] та ін.), які наголошують на результативності чергування теорії і практики упродовж усього періоду навчання з метою формуванні професійних компетентностей.

У «Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» (2018 р.), зазначено, що дуальна освіта «передбачає поєднання навчання

осіб у закладах освіти з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації...» [1]. Однак, незважаючи на актуальність питань, запровадження дуальної освіти в систему підготовки майбутніх учителів початкових класів фактично залишилося поза увагою науковців. Це пов'язано не стільки з недостатньою розробленістю теоретико-методологічних засад дуального навчання, скільки з труднощами його практичної реалізації в педагогічній сфері (потребою ґрунтовної різнобічної підготовки вчителя, відсутністю загальнодержавної програми в цьому напрямку тощо).

У той же час окремі положення дуальної освіти є надзвичайно перспективними для формування професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя. З метою їх запровадження в навчально-виховний процес на факультеті початкового навчання Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди у 2016 році був запроваджений експериментальний проєкт «Школа професійного зростання (День у школі)», спрямований на забезпечення якісно нового рівня фахової підготовки майбутніх учителів початкових класів. Реалізація експерименту передбачала впровадження ідей дуальної освіти шляхом залучення студентів до професійно орієнтованої взаємодії з дітьми, починаючи з першого семестру першого курсу.

Програма впровадження проєкту не впливала на проведення традиційних педагогічних практик, які відбувалися за графіком навчального плану. Це була нова форма навчання, що передбачала щотижневе відвідування школи й виконання студентами практичних завдань.

Одну з творчих груп розробників експериментального проєкту склали викладачі факультету початкового навчання (доц. А.А. Ємець, доц. О.М. Коваленко, А.В. Левандовська), загальне педагогічне керівництво здійснювалося завідувачкою науково-дослідної лабораторії, професором О.В. Джежелей. Оскільки сфера наукових інтересів учасників групи стосувалася дитячого читання та літературної освіти молодших школярів, то основна увага була приділена формуванню в студентів професійних мовно-літературних компетентностей, пов'язаних із методикою роботи з дитячою книжкою, творами дитячої літератури.

Упродовж п'яти років (2016–2021 рр.) творчий колектив під керівництвом О.В. Джежелей здійснював експериментальне дослідження, метою якого стала всебічна мовно-літературна і методична підготовка студентів, які з 1 по 4 курс системно працювали в напрямку літературного розвитку молодших школярів, апробуючи різні форми роботи.

Схарактеризуємо особливості роботи зі студентами на кожному році навчання.

1 курс. Мета експериментальної роботи – формування навички виразного педагогічного читання творів художньої літератури перед дитячою аудиторією. Реалізація цього завдання пов'язана з необхідністю розвитку мовленнєвих і читацьких умінь студентів, що становлять підґрунтя їхньої професійної компетентності.

На цьому етапі найбільш ефективною виявилася індивідуальна робота, до якої було залучено тьюторів – старшокурсників та магістрантів із високим рівнем відповідальності та професійної готовності. Найпродуктивнішим було визнано керівництво одним тьютором 3–4 першокурсниками. Тьютори після консультацій із викладачами здійснювали контроль за підготовкою першокурсників до виразного читання, яке потім пропонувалося учням початкової школи. Цей вид роботи виявився надзвичайно корисним для всіх студентів, оскільки в такий спосіб кожен отримував цінний досвід.

2 курс. Мета експериментальної роботи – оволодіння на практичному рівні методикою проведення уроків позакласного читання. Спираючись на розроблені викладачами конспекти, студенти проводили уроки позакласного читання і набували навичок спілкування з дитячою аудиторією в ході обговорення прочитаних творів. До роботи також були залучені тьютори-старшокурсники, як на етапі підготовки до уроку, так і після його проведення, на етапі підбиття підсумків.

3 курс. Мета експериментальної роботи – самостійна розробка й проведення студентами уроків позакласного читання. Під контролем викладачів третьокурсники готували конспекти і проводили уроки ознайомлення з творами дитячої літератури. Заняття були об'єднані спільною тематикою – «Харківські письменники – дітям: від прочитаної книжки до захоплення рідним містом».

4 курс. Мета експериментальної роботи – удосконалення навичок розробки й проведення уроків літературного (класного й позакласного) читання та формування вмінь здійснювати керівництво підготовкою першокурсників до виразного читання дітям. Тепер четвертокурсники ставали тьюторами першокурсників і забезпечували їхню підготовку до виразного читання творів дитячої літератури в школі.

Важливим результатом запровадження принципів дуальної освіти стало поступове професійне зростання майбутніх учителів початкових класів. Систематичні опитування, які проводилися на початку і в кінці кожного семестру, виявили значне підвищення рівня читацької культури студентів, набуття ними позитивного досвіду спілкування з дитячою літературою. Про ефективність запровадженого проєкту також свідчить формування в більшості студентів умінь виразно читати твори дитячої літератури, методично грамотно розро-

бляти і проводити уроки літературного читання, здійснювати керівництво самостійним читанням молодших школярів.

Під час реалізації експериментального проєкту його учасники зіткнулися з певними труднощами. Перш за все, це великі витрати часу викладачів на всіх етапах реалізації проєкту; недостатня матеріально-технічна навчальна база, а саме обмеженість бібліотечного фонду тощо.

Висновки. Результати впровадження ідей дуальної освіти в межах проєкту «Школа професійного зростання (День у школі)» дозволяють зробити такі висновки:

дуальна освіта створює сприятливі умови для формування професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи;

ефективність упровадження дуальної освіти залежить від усвідомлення всіма учасникам процесу сутності професійних компетентностей майбутніх учителів, уміння виявляти недоліки в доувівській підготовці студентів і сприяти їх усуненню, забезпечення системного методичного супроводу діяльності здобувачів освіти.

Позитивні результати, отримані під час здійсненого дослідження, дають поштовх до продовження експериментальної роботи і виділення в ній нових перспективних напрямів, а саме: перехід від реалізації завдань локального характеру, пов'язаних із забезпеченням високого рівня компетентності студентів у мовно-літературній галузі, до поступового розширення напрямів професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів.

Список використаної літератури:

1. Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 19.09.2018 № 660-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#n9>.
2. Проєкт з оцінювання підготовки педагогічних працівників. URL: <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2022/01/TAP-Ukraine-Country-Report-Final-UA.pdf>
3. Ажиппо О.Ю. Деякі проблеми адаптації студентів перших курсів до навчання у ВНЗ. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. Запоріжжя. 2010. № 6. С. 10–16.
4. Кондрашова Л. В. Моральна психологічна готовність студента до вчительської діяльності, Київ, 1987. 54 с.
5. Котун К. В. Психологічні засади формування готовності майбутнього вчителі до інноваційної педагогічної діяльності. *Формування майбутнього вчителі до інноваційної педагогічної діяльності*. Монографія. Київ, 2016. С. 129–199.
6. Successful teachers, successful students: recruiting and supporting society's most crucial profession. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/235831548858735497/Successful-Teachers-Successful-Students-Recruiting-and-Supporting-Society-s-Most-Crucial-Profession.pdf>
7. Євтух М.Б. Роль педагогічної практики у підготовці майбутнього вчителя *Scientific discoveries: projects, strategies and development: Collection of scientific papers «ЛОГОС» with Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (Vol. 2), October 25, 2019. Edinburgh, UK: European Scientific Platform. С. 140–143.*
8. Сластьонін В. О. Формування особистості вчителя в процесі професійної підготовки. *Педагогічна творчість і майстерність: Хрестоматія* ; укл. Н. В. Гузій. Київ, 2000. С. 103–107.
9. Шулдик Г. О., Шулдик В. І. Педагогічна практика: навч. посіб. для студ. пед. вузів. Київ, 2000. 143 с.
10. Пальшкова І.О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи: практико-орієнтований підхід : дис. ... д-ра наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Одеса, 2009. 361 с.
11. Хомич Л. О. Система психолого-педагогічної підготовки вчителя початкових класів: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04. Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. Київ, 1998. 443 с.
12. Надкернична Л. Організація педагогічної практики майбутніх учителів: результати експериментального дослідження *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 2012. № 2. С. 74–81
13. Іванова Ю. М. Шляхи удосконалення педагогічної практики в науковій літературі *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. 2014. Вип. 24. С. 34–41.
14. Грицай Н. Педагогічна практика як засіб формування методичної компетентності майбутніх учителів біології. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*, 2012. № 5 (Ч. 2). С. 26–33.
15. Бойчевська І. Роль системи дуальної освіти у професійній підготовці молоді Німеччини. *Порівняльно-педагогічні студії*. Вип. 2. Умань, 2009. С. 68–74.
16. Мокін Б.І., Косарук О.М. Освоєння студентами вищих технічних навчальних закладів робітничих професій як один із варіантів реалізації ідеології дуальної освіти. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2017. № 2. С. 103–109.

Yemets A., Kovalenko O. Implementation of the dual education principles in the professional training of future primary school teachers

The article is devoted to topical issues of pedagogical training, solving problems of overcoming the imbalance between the needs of Ukrainian society in highly qualified specialists and the readiness of teachers to implement educational reforms in Ukraine. One of the priority areas in the state tasks implementation is to ensure the professional competence of teachers through the implementation of the ideas of dual education. However, today this promising direction in the training of primary school teachers is not sufficiently revised at both the theoretical and practical levels. Regular systematic practical interaction of students with primary school students, which can be helpful in proving the correct choice of profession during the first year of studies, and in the following can aid to consciously develop key professional competencies, is underestimated in the formation of the future primary school teacher.

The article presents the results of approbation of the experimental project "School of professional growth (Day at school)" at the Faculty of Primary Education of Kharkiv National Pedagogical University named after G. S. Skovoroda .

The major attention was paid to the formation of professional competencies in the field of language and literature. The implementation of the experiment proved the possibility and effectiveness of implementing the ideas of dual education by involving students in professionally oriented interaction with primary school students through children's books.

Among the significant results of the experiment there can be noted a significant increase in the level of students' reading culture, gaining positive experience of interaction with children's literature, the formation of practical skills of competent methodological development and conducting of the reading lessons, and guiding independent reading of junior students. Therefore there is an opportunity to claim that dual education creates favorable conditions for increasing the professional competence level of the applicants for higher pedagogical education.

Key words: *primary school teacher, preparation of students of pedagogical free educational institutions, dual education, experimental project.*